

A pilisszentkereszti szurdok

LADÁNYI LÁSZLÓ

A fővárostól alig harminc kilométerre, a Pilis és Visegrádi-hegység határát kijelölő törésvonal mentén található a pilisszentkereszti szurdok. A Dera-patak által kialakította mély, meredekfalú, vadregényes völgy a környék leglátogatottabb kirándulási helyei közé tartozik.

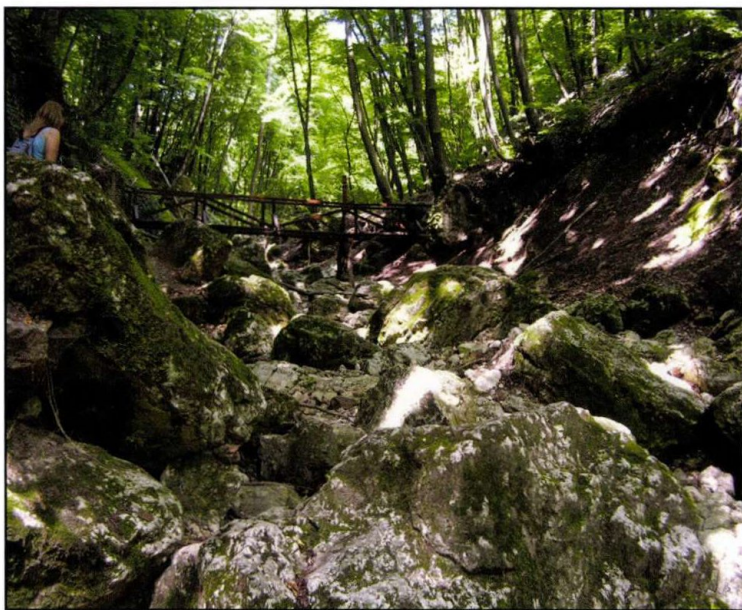
Pilisszentkereszt és Csobánka között, a Dobogókőre vezető főúttól délnyugatra olyan természeti látnivalóval találkozhatunk, ami a közeli fővárosból és vonzáskörzetéből több ezer látogatót csábít ide évente. Itt, a Kakas-hegy lábánál tör magának látványos utat a soknevű Dera-patak. (Balla Antal 1771-ben készült térképén még Mély-patak néven szerepel, de találkozhatunk vele, mint Kovács-patak, Pilisszentkereszti-patak vagy Pomázi-patak.) A „dera” szó maga is rést, szakadékot jelent. Ezt a találó nevet a Pomázon élő szerbek adták egykor a pataknak. Hossza 21 kilométer. Ezzel a Pilis leghosszabb folyóvizeként számít. Vízyűjtő területe 68,2 km². Vízét a Pilis-tetőről és Dobogókőről lezúduló csapadék táplálja egészen addig, amíg Szentendrétől délre a Dunába torkollik.

A Dera-patak geológiai szempontból is jelentős szerepet játszik, hiszen annak a törésvonalnak a mentén található, amely a Visegrádi-hegység vulkáni tömegét a Pilis mészkőszirtjeitől elválasztja. Az itt létrejött kb. 1600 méter hosszú, „V” alakú, meredek falú szurdokvölgy geológiai értékét az adja, hogy a patak által kivájt völgyfalak kiválóan feltárják a földtörténet középkorának, a triász időszaknak történetét. Az ekkor keletkezett Dachsteini Mészkő alkotja a Pilis hegység uralkodó részeit, de igen fontos szerepet játszik a Dunántúli-középhegység egészének felépítésében is.

Az Alpkotól a Himalájáig ismert, a késő-triászban – mintegy 200 millió éve – sekélytengerben és tengerparti síkságokon keletkezett, kb. 600 méter vastag Dachsteini Mészkövet általában három közettípus szabályszerű ismétlődése építi fel – azaz ciklusos felépítésű. Ez a sziklafalban is jól megfigyelhető. A legalul látható kb. 1 méter vastag réteg, néhány méter mély vízben keletkezett. Felette 10 cm vastag vöröses réteget figyelhetünk meg, ami rövid idejű szárazra kerülést jelez, majd árapály síkságon, mikrobák közreműködésével keletkezett milliméteres lemezekből felépülő, 45 cm-es sztratomolit réteg következik. Ezután ismét a sekélytengerben létrejött mészkő vastag padja következik, helyenként szív alakú Megalodus kagylók maradványaival.

Az egykori vízszintes tengerparti tájon keletkezett lerakódásokból mára már 50°-os dőlésszögű rétegeket találunk. Ennek oka, hogy 80–90 millió évvel ezelőtt, a kréta időszaki hegységképződésekkor a keletkezett kőzetlemez nagyobb darabokra törték szét, és eredeti helyzetükből észak felé jelentősen kibillentek. A szurdok északi falának árkádszerű sziklaalakzata egyetlen kibillent réteglap.

A völgyre merőlegesen is kialakultak törések, a kőzet felaprózódott, breccsásodott. A törmelék közti teret a repedéseken feláramló vízből kivált fehér kalcit ásvány (CaCO₃) töltötte ki. A későbbiek során az ugyancsak (CaCO₃) vegyi összetételű mészkő is kioldódott, helyét sejtyszerű lyukak jelzik. Az oldás, karsztosodás során a repedések tágultak – kisebb-nagyobb üregeket formálva, melyeket részben, vagy teljesen agyag töltött ki. A pilisszentkereszti szurdok napjainkban is aktívan fejlődik és juttatja

A túrázást tájba illeszkedő fahidak könnyítik meg

A nyáron is üdítő klíma sok állatfajt vonz

az átfolyó víz egy hányadát a karsztba. A szurdokvölgy talpazata alatt 10–12 méterrel barlang is kialakult.

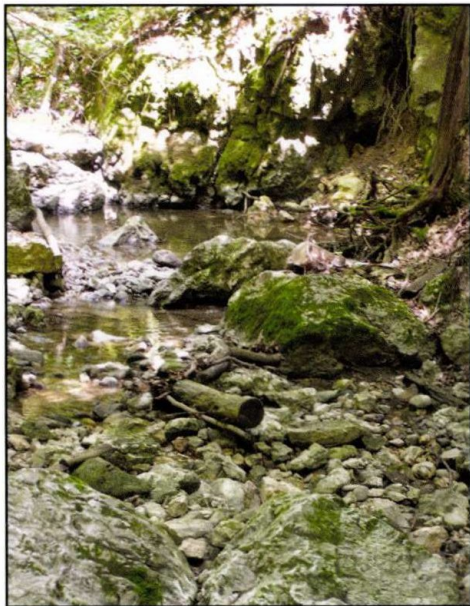
A szurdokban is – mint más, a hegységet felszabdáló völgyekben – jellegzetes növénytakarás jött létre: a szurdokerdő. A meredek, szűk helyekre a napfény kevésbé hatol be, így a levegő a környezeténél jellemzően hűvösebb és páradúsabb. A meredek oldalakról a völgy aljára kerül a szerves hulladék, így ott megjelennek a nitrogénkedvelő fajok is.

A koronaszintben a bükk (*Fagus sylvatica*), a gyertyán (*Carpinus betulus*) mellett a hegyi és korai juhar (*Acer platanoides*, *Acer pseudo-platanus*) és a hegyi szil (*Ulmus glabra*) is gyakori. A talaj magas szervesanyag-tartalmát a fekete bodza (*Sambucus nigra*) használja ki, mellette néhány más cserjefaj is megjelenik, mint például a mogorós hólyagfa (*Staphylea pinnata*), vagy a nadragulya (*Atropa belladonna*). A gypsintest szintén nitrofil fajok uralják, ilyen a nagy csalán (*Urtica dioica*), a falgyom (*Parietaria officinalis*) és az odvas keltike (*Corydalis cava*). A hűvös-párárs klíma kiválóan alkalmas a moha- és páfrányfajok megtelepedésére. A gyakori erdei pajzsika (*Dryopteris filix-mas*) mellett a hölgypáfrány (*Athyrium filix-femina*) és az édesgyökerű páfrány (*Polypodium vulgare*) él itt, melyek kimondottan a karbonátos szurokerdők fajai közé tartoznak.

Szintén jellegzetes növénytársulása a gyertyános-tölgyes. Amíg a cseres-tölgyes általában 250–400 m tengerszint feletti magasságban alkot övezetet, a hűvösebb klímájú magasabb szinteken (de északias kitettségben, illetve itt a szurdokvölgyben alacsonyabban is) a tölgyerdőből fokozatosan kiszorul a cser, és a kocsánytalan tölgyek mellett az alacsonyabb növésű gyertyán sűrű lombzata alkotja a második koronaszintet. Ebben a társulásban is gyakori a kislevelű, illetve a nagylevelű hárs (*Tilia cordata* - *Tilia enneaphyllos*), illetve jellegzetes kísérőfaj a madárcseresznye (*Cerasus avium*). A cserjeszint gyengébben fejlett, a fény-

csolt fahidak könnyítik. A patakmederben általában alig folyik víz, sokszor teljesen eltűnik és a mészkő karsztos üregeiben búvópatakként folyik tovább. A tavaszi hóolvasás azonban látványos zuhatagokat hoz létre, és dübörögve rohan végig a szurdokvölgyön.

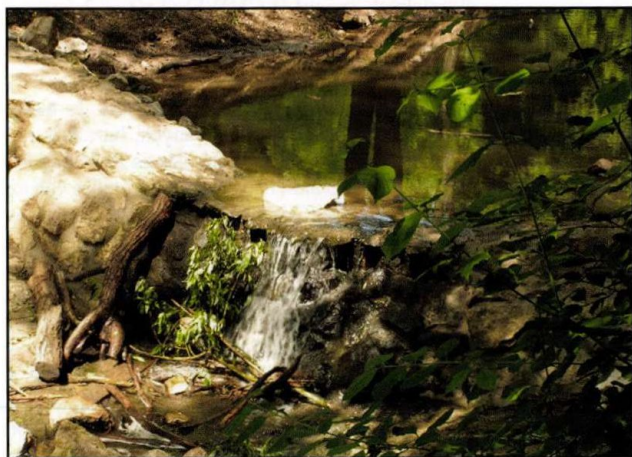
A szurdok megközelíthető egyrészt Pilisszentkereszt irányából „felülről”, a kék jelzésen, másrészt a Pomázt Dobogókővel összekötő műút melletti – Pilisszenkereszt előtti – parkolóból „alulról”. Utóbbinál pihenő- és parkolóhelyet alakítottak ki és itt található a bemutató tanösvény kiindulópontja is. Visszafelé érdemes a szur-

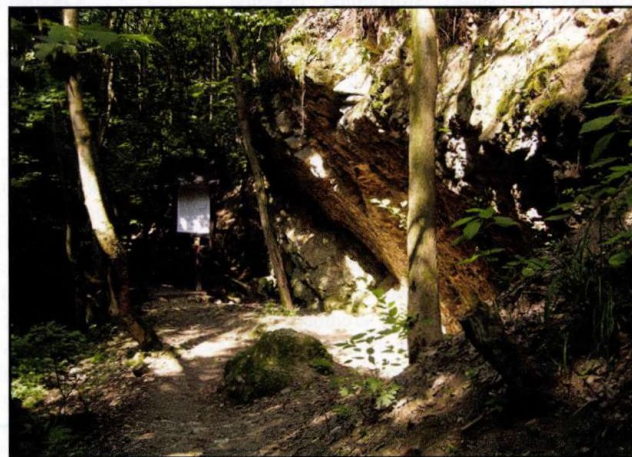
A patakmederben általában alig folyik a víz

A hatalmas sziklák azonban jelzik a víz pusztító erejét

Kis bukók, kimosott sziklaformák

A tanösvény az országos Kéktúra része (A szerző felvételei)

igényes fajok hiányoznak, vagy az erdőszegélyekre szorultak. A gyertyán cserjeméretű egyedei mellett a veresgyűrű som (*Cornus sanguinea*) a cseregalagonya (*Crataegus laevigata*) és a mogyoró (*Corylus avellana*) fordul elő gyakrabban.

A kelet-nyugat irányú, nagyon meredek szurdokvölgy még a legnagyobb kánikula idején is üdítően hűvös. A patakban apró rákokat, különböző ízeltlábúakat figyelhetünk meg.

A szurdok természeti értékeit egy geológiai-botanikai tanösvény mutatja be. A magas sziklafalakkal szegélyezett turista-utat – amely végig a patak mellett húzódik – mély szakadékok és meghökkentő formájú sziklák kísérik. A túrázást jól megá-

dokvölgyet kísérő gerincen végigfutó túraösvényen is végigsétálni, ahonnan az élesen csipkézett, kiugró sziklaformákról kitekintve csodálatos panoráma tárul elénk. Innen nemcsak a szurdok meredek sziklafalai, hanem a közeli Oszoly fehér mészkősziklái és Dobogókő irányában, a Visegrádi-hegység vulkáni vonulatai is megfigyelhetők.

Miközben a szurdokvölgy mélyén, vagy a gerinc sziklái közt sétálunk, ne feledjük, hogy a szurdok a Duna-Ipoly Nemzeti Park 60 314 hektáros területén fekszik. A Pilis és a Visegrádi-hegység is a nemzeti park fokozottan védett területének számít – így kizárólag a turistaútvonalakat használva járhatjuk be azt.